

Méhes Károly

VALAKI MÉG ÉL

Minden elmúlik.

De ahhoz, hogy elmúlhasson, előbb mindennek meg kell történnie.

(A magnókazetta)

Az unoka érkezett abba a korba, mikor kezdte értékelni a mamát. Egyetlen élő nagyszülőjét. Már neki is volt – keletkezett – némi múltja. Egyszerre elborzasztotta, hogy sokkal nagyobb, mélységesebb és – így érezte – tökéletesebb múltak is vannak az övénél.

Addig csak járkált a mama a lakásban, és amellet, hogy szerették, inkább csak boszszantották egymást. A mama tévezett, zoknit stoppolt, reggel kis fedővel ellátott bilivel igyekezett a klozet felé. Esténként még későn is lehetett hallani, ahogy a mama zörög, fölkel, pisil, villanyt kapcsol le s föl, aztán a sötétből sutyorgás hallatszott: a rózsafüzért mondta, álomba imádkozta magát.

Idegésítette a mama az örökös intésekkel, aggdóással, jézusmáriázással. Mosd meg szépen kis kezed! – nem lehetett ezt elviselni minden egyes étkezés előtt! Megmos-ta volna, de így csak azért sem. És mi az, hogy „kis kezét”? Egy ekkora fiúnak *nagy* keze van.

Aztán teltek azok a bizonyos évek. Mindezek a zsörtölődések lassan elsikkadtak, sőt élvezhetővé váltak, hisz rájött: ez a mama. Így fog rá emlékezni örök életében. Ezek a szavak, eltéveszthetetlen mondatok valóban úgy költöztek be lelkébe (nagyjából ez az emlékezet), mint egy maga gyártotta, külön bejáratú, ráadásul jólesően ismételtető imádság.

Nem, a mama nem változott egy csöppet sem. Ugyanúgy ült az ablaknál, stoppolta a zoknit, és panaszkodott a borzasztó drágaságra. Azonban ezek mögött a fényesre kopott, keményre kalapált szavak mögött sejteni tudott már egy másik világot is. Azon kapta magát, hogy kékbe hajló délutánokon be-benyit a mamához, vagy mellé telep-szik a konyhában, míg ő rizst válogat, mert a rizsválogatás is legalább olyan alapvetően tartozott a világ menetéhez, mint az összes katolikus ünnep.

Ült, és hallgatta a mamát. Mert kiderült, hogy a mama nem csak szidni, sopánkodni és panaszkodni tud. Kiderült, hogy a mama ennél sokkal-sokkal többet tud. Kiderült, hogy a mama *mindent tud*, ugyanis a mamával való életében *minden megtörtént*. És ezek a dolgok igazából nem múltak el, mert itt volt a mama.

Októbert írtak, nyolcvannégy év telt el a világ teremtése óta. A kis mono Sanyo mag-nóval jelent meg a konyhában. Hirtelen határozta el magát, talán tegnap este, de lehet, hogy csak aznap reggel. A felüljáró hídon besietett a városba, és vett két kilencven perces TDK kazettát. A mama épp – szavajárása szerint – feltörülgette az edényt. És ő, aki nemrég még olyan határozottan és ridegen szólt vissza, hangulatától függően, most csak motyogni tudott a félhomályban:

– Ha ráérsz... Szeretném, ha elmesélnéd... Szóval, ha elmesélnéd az életedet.

– Jaj, menj már – mondta a mama. – Öreg vagyok én már és buta, nem emlékszem semmire.

Aztán leültek az asztalhoz, abban a bizonyos félhomályban, mely oly nagyon segítségére van az efféle meséléseknek.

– Hát mit is mondjak? – kezdte a mama, és öreges hangján rákezdte, pontosan úgy, ahogy annak még meg kellett történnie.

„Születtem 1900. május 21-én Tasnádon, Szilágy vármegyében” – így kezdődött az a hangfelvétel. Lassan beszélt a mama, ránézett világoskék szemével, de közben olyan képeket látott, amilyeneket az unoka még elképzelni sem tudott. Miről mesélt? Hát arról a bizonyos mindenről, amiről az unoka számára minden kétséget kizáróan megbizonyosodott, hogy valóban létezett, s egyben az is, ha kétszer nyolcvannégy évig is él majd, *vele* sohasem fog megtörténni. Szó esett a zilahi iskoláról, a csucsai állomásról, Ady Endréről, Károlyi Mihályról, aki vereséget szenvedett a képviselő-választáson „Zoltán bácsival” szemben, Ottó királyfiról, a krasznai malomról, a román bevonulásról, a várakozásról, a férjhezmenetelről, bútorvásárlásról, fakutyázásról a befagyott Balaton jegén, gyerekekről, költözésről, hazatérésről és menekülésről. Boldogságról és nyomorról.

Villanyt kellett gyűjtani, mire megteltek a kazetták. A mama egészen belepirult a mesélésbe. A végén azért megjegyezte: Érdekes ez? Kit érdekel egy öreg és buta öregasszony fecsegése?

„A lélek él. Találkozunk.” Annak idején, tizenhét éve ezt vésette fel a mama a nagy-papa sírjára. Ott állt a maroknyi család a frissen fölpúpozott sír körül. Ennyien maradtunk, gondolta az unoka. Sírni nem sírt senki. Azt remélte, hogy a gyönyörű áprilisi végi napon mindenki elhiszi, hogy a lélek él, és már találkoztak. Elnézett a világoszöld lombú gesztenyefák sűrűjébe. Mélységesen nyugodt volt belül, mert tudta, hogy ott-hon a fiókban ott van a kazetta. Az egyik sírásó az árnyékba húzódva megtörölte verejtékes arcát, majd gondosan megfésülködött.

Folytatódott a saját élete. Már nem volt senkinek sem az unokája. A közömbös kívülálló annyit jegyzett volna meg az eltelt évekről, hogy „tette a dolgát”, vagy hogy „ment minden a maga útján”. Efelől ő maga egyáltalán nem volt olyan bizonyos, sőt némiképp idegesítette, hogy látszólag valóban minden úgy történt körülötte és vele is, ahogy az dukál. Befejezte tanulmányait, munkát vállalt, élettársat választott, odahagyta a szülői házat.

Bonyolult és kényszeredett magyarázkodásba fogott volna, ha szépen és szabatosan kellett volna minderről számot adnia. Aztán mégis történt *valami nagyon fontos*. Az előszobában állt, kezében a cipőkanállal. Indulni készült. Akkor ütötte szíven, hogy legalább háromszor költözött ide-oda az utóbbi években, és most nem emlékezett, hogy hová tette a kazettát. A *mamás* kazettát, hiszen a gerincére nagybetűkkel ráírta, hogy „MAMA”, és melléje a felvétel dátumát.

Mint aki megkergült, rohant a szobába, és nekiesett a keresésnek. Szekrényeket, asztalfiókokat, dobozokat forgatott fel fenekestül. Újabb és újabb helyek idéződtek fel benne, s látta is maga előtt, hogy ott van a kazetta, úgy, ahogy odatette, világít a piros-zöld csikos gerince, rajta saját betűivel. De nem találta sehol. Hiába állt neki többször is az elkeseredett kutatásnak. Lehunyttal szemmel fürkészte magában a kazetta lehetséges helytörténetét, eredménytelenül. Akit lehetett, meggyanúsított, hogy neki adta kölcsön a kazettát, és nem adták vissza. Mindenki a fejét rázta, és sopánkodtak, milyen nagy kár az elveszett felvételért.

Így tűnik el egy élet, úgy látszik, lehetetlen megmenteni, ami egyszer a múlt mar-talékává vált. Valósággal beteget lett a veszteségnek. Hangfoszlányokat, mondattö-re-deket próbált felidézni a mamával folytatott valahai beszélgetésükből, ami már szin-tén csak emlék, mint minden egyéb.

Feküdt az ágyban, a sötétben. Immár ketten szuszogtak körülötte. Új életek terem-tettek az egykori unoka által, úgy érezte, ennél többet úgysem tehet az elmúlással szemben. Feküdt, és valami préselt, passzírozott a szívében. Nem a haláltól félt, ó, de-hogy, azt inkább valami érdekes kalandnak tartotta, szinte várta. De még korán volt. Azt jószolták neki, hogy százötven évig fog élni. Ettől félt, hogy milyen pokoli nehéz lesz azt kívárni, míg mehet. Míg történik valami más is, mint az élet. Ám beste lélek lenne, ha addig is hagyná magát. Hogy fosztogassák, hogy csupaszítsák. Azért is, ő fog harácsolni. A múlt nem tehet ezért szemrehányást. Úgy döntött ott, a mocorgó, szu-szogó sötétben, hogy fosztogatni fog, visszalopkodni abból, ami egyszer már az övé volt. Ne nyugodjék senki és semmi sem békében.

Körbetekerte magán a paplant, mint egy múmia, a kispárnát a tarkója alá gyúrte. Elszánta magát: éli majd a saját életét, amennyire kell ahhoz, hogy kiteljen a százötven év; de ezenkívül még sok egyéb életet kutat föl és lopja őket vissza a feledéstől a ma-ga számára. Mert ha a lélek él, valóban lehetséges a találkozás. Butaságnak tartotta, hogy ehhez meg kellene halni. Sőt élet és halál között ekképpen nincs is semmilyen különbség.

Elaludt. Most már a vekkeróra hangos tiktakolása sem zavarta.

(Levelek)

Maradt néhány levél. Véletlenül, mert leginkább máshogy kellett volna történnie, oly bőségesre sikeredett a veszteségek listája. Nem nagyon szóltak semmiről, de mivel egy *halott* keze írta őket, mindennél fontosabbak lettek. Nem lesznek többé ilyen szavak. Az élet előtt készült szavak, picik, karikaszervek, egymásba fűződők. Nem lángoló ver-sek, veretes igazságok. De legalább annyira szükség van rájuk. Elővenni őket, mikor itt az ideje. Még egyszer, újra és megint. Plusz idők által létezni. Mentetetőzni: azt nem. De irhánkat menteni: igen. Velük is, és általuk.

Kraszna, 1926. VII. [?]

Kedves jó Zoltán bácsi!

Születésnapja alkalmából nagyon sok örömet, boldogságot kívánunk Magának mindnyájan! Mikor hazajöttünk, rögtön írtunk Magának, egy fényképet is küldtem, amit Váradon csináltat-tam. Mindnyájan írtunk, megköszöntük azt a sok kellemes napot, amit Mátyásföldön és Pesten töltöttünk. Remélhetőleg meg tetszett kapni!

Jóskának is küldtem egy fényképet, de nem kapta meg, pedig a pontos címére küldtem, sajná-lom, hogy nem ajánlva tettem fel.

Riszi biztosan elmondta, hogy milyen gyönyörű piros rózsacsokrot kaptam, mikor eljöttem. Nagyon boldog voltam, jókedvvel jöttem haza, de itthon aztán annál jobban lehültem. Nagyon rosszul esett nekem, hogy Ákos bácsi, se Irénke egy szóval sem érdeklődtek irántam. El is határoz-tam, hogy nem is beszélek Pestről egy szót sem, úgysem érdekel az itt senkit sem, hogy én hogy töltöttem az időt. – Drága jó Nagymamát azt érdekelné, azt tudom biztosan. – Most volt halálának az évfordulója, 26-án tartottuk a nagy ravatalos gyászmisét. Mindenik unokája kötött egy ko-szorút. Mise után kimentünk a temetőbe 2 kocsival. Nagyon szépen rendbe van hozva a sír, az egész egy színes virág. 29-én este kezdődött egy hatalmas árvíz. Éjjel 1/2 1-kor olyan nagy volt

a víz, hogy az egész falut elöntötte. A piac közepén 1 méter magas volt a víz. A mi házukba nem jött be, csak a lépcsőig ért. Nagyon féltettük Ákos bácsiékat, mert az egész házat körülvette a víz. Már az összes szőnyeget felszedték, de aztán 10 cm híján megmenekültek. Azon az éjjel 15 parasztház dűlt össze a faluban, azóta is vagy 15 szétment. Az egész falu egy tenger volt egész éjjel, a legnagyobb sötétségben. Riméllyiéknél a gyönyörű új lakásban minden szobában 30 cm magasán volt a víz. Jani bácsiéknál 15 cm, és így tovább. Szegény Györffyné a két fiával egész éjjel a szekrény tetején ült, mert az asztalon folyt a víz. – Lajos mindég lázas, megy is a napokban Debrecenbe, a sanatóriumba.

Iréne és az 5 gyermek talán július 12-én megy Szakálba, aug. 25-ig. Muszáj Irénkének pihenni, mert teljesen tönkre van menve, folyton beteg, rettenetes gyenge, erején felül dolgozik, az a baja.

Ákos bácsi 21-én akar felmenni a 3 fiával Mátyásföldre 2-3 napra. Majd szóval elbeszéli ezt a borzalmas árvizet. A gazdaságban kétszer olyan kárt csinált, mint a tavalyi jég.

Még egyszer nagyon sok boldog születésnapot kívánunk mindannyian, kezeit és a kis Zolit sok szeretettel csókolja

Dalma

Így valahogy. Pontosan így.

Mit olvasgat ezen az unoka? Maga sem tudja. Hisz alig érti ezeket az oly „fontosnak” titulált szavakat. Zoltán bácsiról még csak-csak hallott. De fotográfiát sose látott róla, kövér, kopasz, óraláncos férfiúnak képzei. Hírneves ügyvéd volt, aki jelen volt a legutóbbi koronázáson, majd egy statáriális perben az ország későbbi, kopasz vezérét védte – sajnos sikerrel. De a többiek? Ákos bácsi? Irénke? Rokonok. Ki az a Jóska, aki vörös rózsacsokrot vitt? Lehetett volna belőle is „nagyapapa”? És Riméllyiek? Nem is szólva Györffynéről és az ő két fiáról, a szekrény tetején. Vajon kik voltak ők? Egyet tudni róluk: rég halottak. Egy messzi temetőben fekszenek (ha egyáltalán ott, ahol sejteni lehet), és az ottani szokás szerinti vaskeresztről már rég leette a rozsdá a nevüket. *Ez történt.* A legtöbben minden szívfájdalom nélkül kijelentenek: nincs tovább. Csak egy megsárgult papirosan kanyargó tintacsík, és két szem, mely szemhéjával néha-néha ver egyet.

Az unoka is kapott leveleket a nagymamától. Ugyanazokkal a betűkkel, szinte ugyanazokkal a szavakkal. Intések állottak ezekben a levelekben, többször esett szó jó meleg, horgolt sálakról, melyek nyak köré való tekerése elsőrendű fontossággal bírt a levélíró szemében. Persze lehetett volna még mit írni a drágaságról, a folytonos hazatról és az egyedüllétről, ám mindezeket helyettesítette a meleg horgolt sál problémaköre. Mit is tudhat egy unoka minderről, aki minden intő szó ellenére pazarolja az áramot, és órákig folyatja a meleg vizet? Egyébként sem ildomos panaszkodni háborúk és menekülések után, ha az ember végre nyugton ülhet a fenekén, és tető van a feje fölött. Különben is eltelt nyolcvan év. Eltelik majd a többi is.

A megírandó leveleket természetesen meg kell írni. És kiosztani a jó tanácsokat. Hisz a lélek mélyén ott motoszkál, hogy bármi megtörténhetik. Volt már rá példa. És akkor még jól jöhet egy jó meleg, horgolt sál vagy a kallódó irományok közül véletlenül előbukkanó régi levél. Amikor már senki se keresi. Amikor már nem is szégyelli magát senki, amiért a felejtés öncsonkító bűnébe esett.

Akkor jön egy kifakult tintával futtatott mondat.

Talán csak egy szó.

(Napló)

Kockás iskolai füzet. Mindenkinek volt ilyen. Gyermekszámokkal rótt számtanpéldák sorakoztak benne, egyenlő szárú háromszögek, körök és azok érintői. Hosszú, szürke délutánok emléke, melyeket ilyen kockás füzetek fölé görnyedve töltött az unoka.

Ezt a kockás füzetet már felnőtt fejjel kapja kézhez. Amikor már minden késő. Késő? Igen, késő, mert már nem akkor él. Megtörténik vele az olvasás, semmi egyéb.

Nem tud semmit. Amit tanult valaha, mit sem számít ezúttal. Ülhet egy kirojtosodott ernyőjű lámpa fényében. Dolgozik a teste az élettani folyamatok törvényei szerint, friss vért termel a tüdeje, kiválaszt a veséje és a belei, bőre egyszer kiszárad, majd nyirkosságot bocsát ki. Nődögél a körme, a borostája. És közben olvas. Kérdezni már nincs módjában. Csak olvasni. Hátha megtud valamit. Hátha új vegyületláncok keletkeznek agykérgében. Hátha megcsillan egy aprócska fény a feneketlen kút mélyén, és akkor azt mormolhatja magának – csakis magának! –: láttam valamit. És még akkor sem lehet egészen bizonyos, hogy nem csak a szeme káprázott vagy épp álmodta.

Még sincs más módja, mint hogy elhiggye. És elhiszi. Ül a kirojtosodott fényben, és megadja magát. Mit olvas? Történetet? Történelmet? Mesét? Megadja magát.

Mozzanatos füzet.

Isten nevében! 1944. október 25.

I. Vörösmarty Szózata hazaszeretetre buzdítja a nemzetet.

II. Miért kell a hazát szeretni?

- 1. A nemzet küzdelmét és dicsőségét állítja elénk.*
- 2. A jelenről, az életről való jogunkról szól.*
- 3. A jövő reményei, veszélyei.*

Egy régi kockás iskolai füzet, amit nem rendeltetésszerűen használtak. Ezek teljesen más szavak. Nem lehet rá láttamot írni, se osztályzatot.

*

Úti feljegyzések!

1944. február; március hónapban Kolozsváron laktunk. A gyakori bombázások miatt az iskola-évet befejezték április elsején. Igyekeztünk a háztartást is leszerelni, a Nagyhéten mostunk, vassaltunk, hogy a lehető legnagyobb rendben csomagoljunk, és menjünk ki Krasznára nyugodtabb életet élni. Nekem mint anyának és háziasszonynak a legnagyobb gondjaim voltak, hogyan lehetne úgy összecsomagolni, hogy mindenkinek minden jó legyen.

Gyula sok fáradtság után kapott egy Mateosz tehergépkecsit ünnep harmadnapjára. Szomorú és izgalmas ünnepünk volt. Segítség nélkül persze főzni nem tudtam, a két ünnepnapon elmentünk ebédre és vacsorára a Komjátszeghy étterembe. Remek jó ebéd volt, krémes tésztával, a gyerekek piros tojást is kaptak Komjátszeghy bácsitól. Reggel templomban voltunk, majd én egész nap csomagoltam. A szép herendi porcelán étkészletet és a kristályüveg poharakat szépen visszaraktam a ládjába, hogy vigyük el Krasznára, hátha ott megmarad, nem éri a bomba. Az összes fehérneműt ládába raktam, a függönyöket külön, a dobozába. Saját ruháinkat mind összecsomagoltam, és elvittük Krasznára. Még a hálószobaszekrényt is, és a kis Dalma szekrényét, a varrógépemet, meg a két ágynyat a hat matrácával, ha tönkremegy a lakásunk, legalább két ágynak legyen négyünk számára. Különben a konyhafelszerelés, használati edények, ágynemű, minden maradt, hogyha jobbra fordul a helyzet, vagy legalább nem lenne bombázás, bármikor bemehetünk, és otthon is főzhetünk, mert berendezett lakásunk csak ott volt mégis a Horthy út 29. sz.

első emeletén. (Nehezen hagytam ott a kis otthonomat, mindég az járt az eszemben, hogyha elmegyek, ide soha többet vissza nem jöhetnek. Sajnos így is történt.)

Április 13-án, Húsvét harmadnapján, pontosan reggel 6 órakor értünk jött a nagy teherautó. Mindent felpakoltunk, és elindultunk Krasznára. Tíz órára meg is érkezünk. Nem nagyon örültek, hogy felforgatjuk a házat, gond volt, hová is lehet tenni a két nagy szekrényt. Igyekeztem rendet csinálni, estig elraktam mindent, úgyhogy mindenkinek megvolt a maga kényelme. Gyula visszament Kolozsvárra még aznap. Ezután már nem a lakásban, hanem a Gyógyszertani Intézetben lakott.

Majdnem minden délután mentünk le a malomba Nagymamához. Ott volt Ilonka, Klára, jól elbeszélgettünk. Finom süteménnyel és a legnagyobb szeretettel vártak. Anyósom nagyon kedves teremtés, bárcsak Gyula örökölte volna a természetét. Ilonka beszélt, hogy milyen borzasztó volt a kolozsvári bombázás június 2-án. Legközelebb augusztus közepén én is bementem autóbusszon. Valósággal sírtam, ahogy a romok közt haladtunk, az állomás környéke felismerhetetlen volt, úgyszintén a Horthy út is. A Marianum telitalálatot kapott, de az utcafrontja majdnem ép. Egy nagy szőnyegbombázás érte a város vasút fele részét. A mi lakásunkig egy ép ház nem maradt. Csodálatos módon megmaradt a lakásunk, csak két ablak tört be.

Izgalommal hallgatjuk a rádióban az esti híreket, mindég csak rosszat mond a mi számunkra. Várjuk haza Gyulát, de már sem vonattal, sem autóbusszal nem tud Krasznára jönni. Egy ezredes barátja, Szirmay Tamás hozza haza éjjel autóval. Egészen megrendülve láttam, hogy a két gyerek olajfestményét és a két drága Margitay-képet, ami lakásunk díszje volt, egyszerűen kivágva hozta el, hátha itt megmaradnak. Egy pár ágyneműt és a ruháját is elhozta, ami fért az autóba. Különben ott maradt az egész lakás, a mi összes vagyonunk, tizenöt évi házasságunk szerzeményével együtt. Csak a jó Isten tudja, hogy még meglátjuk-e valaha a holmijainkat.

Krasznán is nyugtalan a helyzet, tele van a falu német katonákkal. Azt beszéltük meg, ha szerzünk benzint, ők autóval elvisznek minket biztosabb helyre. Sógorom nagy nehezen megszerezte a benzint, de akkor már nem voltak hajlandók elvinni. Gyula járta a vásárokat, azt gondoltuk, hogy veszünk két lovat, szekeret, és azzal indulunk a nagyvilágnak. Ez sem sikerült, hanem aztán akadt egy fuvaros, krasznai ember, Birta Ferenc, aki két kis fekete ukrán lovával hajlandó volt elmenekíteni kis családunkat.

Közben megtörtént a román árulás, biztosan lehetett arra gondolni, hogy az ellenség délről jön hamarabb. Sok készülődés és érzékeny búcsúzkodás után útnak indultunk szeptember 26-án este 11 óra után. Soha nem fogom elfelejteni öreg apám szeretetteljes, meleg csókját, talán soha nem lát minket viszont, gondolhatta. Szegény anyám megriadt arcát most is magam előtt látom. Sok álmatlan éjszaka után sem tudtuk eléggé, hogy melyikünk jár jobban: mi, akik elindulunk semmi nélkül a télnek, a nagyvilágnak, vagy ők, akik az otthonukban maradnak?

Ki tudja, milyen lesz a történelem? Mikor mindig múlt idő van! Meg egy-egy mondat, ami bármire képes. Persze egy ölelés, tél előtti, hűvös alkonyat más. Ott nincs mit keresniük holmi mondatba eszkábált szavaknak.

És megtörténik az otthon elhagyása, a menekülés, ezek a furcsa, különös tartalmú szavak. Az unoka kicsit szégyelli magát miattuk. Hogy semmit sem tud. Semmire sem emlékszik. Tovább, tovább. Minden lehető rémség megtörténik.

Kisebkek és nagyobbak.

A szekerek kint maradtak az udvaron. Éjjel többször kinéztem, vizsgálgattam a csomagokat egy kis zseblámpa fényénél, hogy nem hiányzik-e valami. Valószínűleg ekkor leesett a kezemről egy 9 köves szép aranygyűrű. Sokat kerestem, de sehol sem találtam meg. Ferenc, a fuvaros váltig biz-

tatott, hogy ha a szekéren hullattam el, akkor ő biztosan megtalálja, mert a kasból nem esik ki semmi sem.

Már nagyon fárasztott a szekérút. Alacsony volt az ekhó, és mindig görbén kellett ülni, hogy fejünket bele ne verjük. A folytonos rázás is igen kimerített.

Kis lovaink jól bírták az utat, pedig már az enniváló is megváltozott. Az erdélyi illatos széna helyett tökök adtak nekik, persze hogy nem ették. Amerre jártunk ezen a vidéken, semmit sem adtak a lovainknak. Rossz-szívű emberek laknak ezen a vidéken.

Karácsony.

Azt például tudja, milyen szokott lenni egy karácsony. Szép ruhát vesz, a szobában valaki csengettyűzik. Ebben minden benne foglaltatik, nem kell részletezni. Jézus, Mária, eszébe jut, hogy legutóbb már ő maga csengettyűzőtt, mint aki titokban, és egy nálánál emberöltővel fiatalabb kis lény szaladt be izgalommal-félve, mit sem sejtve, ünnepien kiöltözködve, mutatoujja a szája sarkában lógott. Ilyen egy karácsony? Mindig ilyen?

Rohamosan közeledett a szent karácsonyeste. Hiába kerestünk az egész városban valami kis ajándékot, semmit sem kaptunk. Sajnos nekünk lakásunk sem volt még, ott maradtunk a tömegszálláson. Napokon keresztül a németek hordozták a fenyőfákat, de nekünk nem adtak el. A kis Dalma kért az utcán egy kis 40 cm nagyságú fenyőgallyat, ezt állítottuk fel a mosdótál helyére, és ez volt az egész. Károlykának egészen egyszerű faágyút kaptam. A nagy teremben is fel volt állítva egy elszáradt, kopasz fenyőfa a magyarok számára. Szánandó, szomorú fa volt, akárcsak mi magunk. Jött egy konyhás néni, és a gyerekeknek adott egy almát. Károlyka is kapott egy egészen zöld fűzfásóvári almát. Itt nagy ritkaság a gyümölcs, mondták ők, és örülhetünk ennek is...

És tovább, tovább, ahogy a ballagási ének is mondja, mert ballagtak, ballagunk tovább.

(A látogatás)

És egy nap elindult.

Három évtized kellett elteljen a sajátjából (élet), hogy ne bírja tovább.

Egy másik országba indult, másik világba és másik korba is. Ki tudja, szabad-e a legendáriumokba kirándulni, veszélyeztetni fennen lebegő létüket, újra élővé varázsolni őket, új történetet kanyarítani köréjük?

Tavaszi eső szemerkélt már, mégis vitte magával a teljes téli felszerelést, sapkát, kesztyűt és a jó meleg, horgolt sálát. A szekrény aljában fél tucat ilyen sálát őriznek – mint mondják – „régiről”, míg lesz nyak, ami köré tekeredjenek, kitananak bővíben.

A határon a szokásos híreszteléssel ellentétben nem kígyózott kilométeres sor, nem kellett órákat várni, míg a vámosok kényük-kedvük szerint vagy előjönnek kukszlijukból, vagy nem. Egy ezeréves Volkswagen Passat állt előtte, színültig pakolva kibelezett tévékkel, ezt a rakományt méregették komótosan az atyafiak. Ő meg fogta magát, áttált a másik sávba, ahonnan hamar továbbengedték.

Sötét falvakon haladt át, az autólámpa fénye néha hirtelen megvilágított egy csoport várakozót. Bizonyára tudták, mire várnak a földfeketésben.

Hajnalba a nap a távolból derengő keleti hegyek mögül bújt elő. Már nem járt messze. Fennsíkokon döcögött, leginkább hármass sebességben. „Drum in lucru”, hirdette egy-egy görbe-kajla útjelző tábla. Jobbra és balra alatta terült el a tompa színű, alig ébredező, féltéli, félhajnali táj. Az egységes barnából kezdtek előtűnedezni vilá-

gosabb, sárgás, zöldes foltok, pöttyök is. Vékony napsütés közepette érte el a falu szélét a kacsaringós úton.

Lépésben gurult, próbált mindenhova *odanézni*.

Hát itt van.

De vajon hová is érkezett?

Apró ablakos, vakolatlan téglaházak alkották a falu elejét. Látott egy-egy múzeumba illő traktort, és majd' minden kapu előtt ott díszelgett a helyi autógyártás büszksége, fakókék színben, sárosan.

Nem, nem érkezett meg. Csak itt van.

Emlékezni vélt néhány apróságra. Látta a korhadozó fa villanydúcokat, a magasban a pléhernyő alá akasztott egy szál égővel. *Írjak egy újságot! Október elejére villanyvilágítás lesz az egész faluban. Már egy hét óta dolgoznak a szerelők. Először az utcán csinálták meg a vezetéküket, most meg a házakban szerelik fel. Ákos bácsinál már készen is van. Itt a mi lakásunkban holnap fognak hozzá. Bámulatos, Apuka milyen nehézkes ember ilyen dolgokban, most mégis egyszerre beleegyezett* – egy innen elküldött és most otthon maradt levél hetven év előtről.

A főtéren, a katolikus templom mellett megállt. Tudta, kit kell keresnie.

A plébánián nagy rendtelenséget talált, a matracok az udvarra voltak kihányva. Egy borzas férfi állt mellettük, a derekán spárgával megkötött nadrágban, a bal szemüveglencséje három vonalban is megrepedt keresztben.

– Duro urat keresem – mondta az unoka.

– Én vagyok – felelte a férfi.

Erre az unoka megmondta a nevét.

A pap azonnal bevezette a szobába, és savanyú, teazínú borral teletöltött pöttyös bögrét tett elébe. Beszélt, beszélt, legtöbbször azt hajtogatta, „tetszik tudni”, alázatoskodott, de soha egy pillanatra sem nézett az unoka szemébe, és az unoka nem értette, hogy mi is ez. Azaz dehogynem értette, tudta, érezte a bőrén, a helyi levegő *érintésén*, hogy megint valami istenverte régi történetbe csöppent. Nem mondhatja, hogy ő nem ide, hanem valami elképzelt „odá”-ba indult.

A valahai házról volt szó, a valahai bútorokról, órákról, miegyébről. Nacionalizáltak, itt, tetszik tudni, nincs visszaadás, minden sokkal nehezkesebb. A kis ház, a nagy mögött, hát olyan, amilyen, nem is nagyon lakható... Duro pap a homlokára tolta törött szemüvegét, öklével végigdörzsölt az arcán.

Az unoka is csak motyogni tudott, mintha része lett volna ebben a homályos, ősi disznóságban.

– Nem ezért jöttem – nyögte ki végül –, nem kell nekem semmi, higgye el.

Duro pap kezdett megnyugodni, kiitta a pöttyös bögre bort.

– Jöjjön, megmutatom a templomomat. Aztán a házat is, ha még sose látta. Kívülről azért megnézheti.

A templom. Milyen Isten-háza jut egy ekkora falunak, milyen Isten jut nekik? Itt ült nagymama annyi vasárnap délelőttön át, annyi kora esti órán. Kislány volt, nagylány, aztán majdnem vénlány. Imádkozott, és várt. Finom, vékony ujjával szorította a szentképekkel teletömött imakönyvet. Az unoka egy másik templomból oly jól ismerte ezt az elmaradhatatlan kulcsolt kéztartást. Nehezeére esett elképzelní, hogy nagymama ujjai valamikor nem voltak ráncosak. Itt most sima bőrű asszonykezet látott maga előtt.

– Kilencvenen vagyunk – dicsekedett Duro pap. – Ötvenen-hatvanan el is jönnek minden áldott vasárnap.

– Szép, nagyon szép – bólogatott az unoka.

A ház néhány lépésre esett csupán. Nézte néhány elvadult, nyíratlan bokor mellől. Nézte csak. Úgy érezte, hogy akár a ház, ő is üres belül. Nem tudott mit gondolni felőle. Mondhatta volna erre is, hogy „szép, nagyon szép”, elvégre egy emeletes ház nem akármilyen. De azt is mondhatta volna, hogy semmi különös, egyik ház végtére is olyan, mint a másik. Nem mondott semmit.

Azt szerette volna, ha egyszerre minden megelevenedik. Lehetne akár még az a jelenet is, a búcsúzással, amiről olvasott. Hiszen az olyan pillanat volt, hogy *örökre* búcsúztak akkor, tehát meg kell lennie valahol ennek a képnek. Nyílna az ajtó, és kilépnének rajta azok az emberek. De nem tudna mit csinálni. Nem mehetne oda, nem foghatná meg hideg-nyirkos kezüket, remegő vállukat. Főleg azt nem mondhatná: Ne menjetek sehová. Maradjatok itt.

Duro pap közben megeredt nyelvvel mondta a magáét:

– Azt a hátsó fertályt hagyták csak meg nekik a nacionalizálás után, a valahai pajtát, ott laktak az öregek, míg éltek. Most üres, tetszik tudni, a rokonok mindent elvittek. Azt a sublótót, ami nálam van – köszörülte meg a torkát Duro pap –, az öreg néni rám hagyta. Egy hónapon át mondtam érte litániát, a lelki üdvéért, tetszik tudni.

Kicsit várt.

– De lehet, hogy még egy hónapig fogok litániázni – vonta meg a vállát megadóan.

Az unokát ez nem érdekelte. Azt nézte, milyen kék az ég a ház fölött. Nagyon kék volt. Mintha csak az összes elköltözött kék szeme nyílt volna ekkorára, és nézte volna őt meredten.

– Aztán most merre? – kérdezte Duro pap kicsit félszegen, fejét oldalt billentve.

– Kimegyek a temetőbe.

– Azt jól teszi!

– Elvégre mind ott vannak.

– Könnyű lesz odatalálnia. Szép nagy sírkert. Vaskerítése van.

– Bár ez sem igaz...

– Én mindig imádkozom érettük... Mi az, ami nem igaz?

– Hogy mindenki ott lenne. Van, aki nem ott van eltemetve.

Duro pap erre csöndben maradt, csak hunyorgott háromfelé törött szem-üveglencséje mögül.

– És van, aki még él – fejezte be az unoka a beszélgetést.